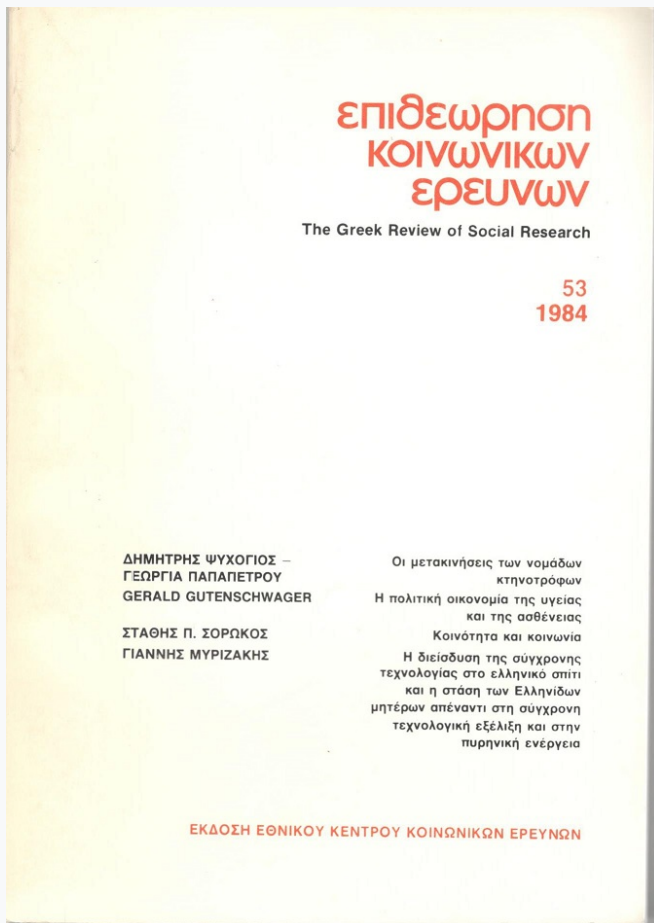

The Greek Review of Social Research

Vol 53 (1984)

53

Κοινότητα και κοινωνία

Στάθης Π. Σορώκος

doi: [10.12681/grsr.9956](https://doi.org/10.12681/grsr.9956)

Copyright © 2016, Στάθης Π. Σορώκος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Σορώκος Σ. Π. (2016). Κοινότητα και κοινωνία. *The Greek Review of Social Research*, 53, 50–54. <https://doi.org/10.12681/grsr.9956>

Κοινότητα και κοινωνία

Στάθης Π. Σορώκος*

Η διάκριση ανάμεσα στην κοινότητα και την κοινωνία αποτελεί βασικό πρόβλημα, θεωρητικό και πρακτικό, της κοινωνιολογίας. Η διάκριση αυτή δεν φαίνεται παρά ταύτα να ήταν τόσο σημαντική για την κλασική ελληνική φιλοσοφία. Για τον Αριστοτέλη π.χ. η πολιτική κοινωνία ήταν αναμφισβήτητα «ή πασών κυριωτάτη καί πάσας περιέχουσα τās άλλας». ¹ Όμως σε κάποιο σημείο γίνεται σαφής αναφορά από τον Αριστοτέλη στα τμήματα της πόλης που ταυτίζεται με την πολιτική κοινωνία, και που δεν είναι άλλα από την κώμη και τον οίκο. ² Τονίζεται εκεί δηλαδή περισσότερο η συνέχεια και η ουσιαστική σχέση που πρέπει πάντα να διατηρείται ανάμεσα στις τρεις βασικές βαθμίδες συνοίκησης, που αποτελούν ταυτόχρονα και τα τρία βασικά μεγέθη κοινωνικής συμβίωσης, ώστε κατ' αυτό τον τρόπο να καθίσταται «φανερόν ότι τών φύσει ή πόλις ἐστί, καί ότι φύσει ὁ ἄνθρωπος πολιτικόν ζῶον». ³

Κατ' αντίθεση προς τις κλασικές απόψεις, η σύγχρονη κοινωνική επιστήμη φαίνεται να δίνει έμφαση στις διαφορές ανάμεσα στα βασικά αυτά μεγέθη, που τα θεωρεί περισσότερο διαδοχικές μορφές κοινωνικής συμβίωσης σε μια εξελικτική πορεία από την κλειστή κοινότητα στην «ανοικτή κοινωνία». ⁴ Στην κλειστή κοινότητα οι σχέσεις παραμένουν διαπροσωπικές, ο καταμερισμός έργων και της εργασιάς

* Ανθρωπογεωγράφος, ΕΚΚΕ

1. Αριστοτ., *Πολιτικά* Α Ι, 1252/α, Ι.

2. «Ἡ μὲν σὺν εἰς πᾶσαν ἡμέραν συνεστηκυῖα κατὰ φύσιν οἶκός ἐστιν... ἡ δ' ἐκ πλειόνων οἰκιῶν κοινωνία πρώτη χρήσεως ἔνεκεν μὴ ἐφημέρου κώμη... ἡ δ' ἐκ πλειόνων κωμῶν κοινωνία τέλειος πόλις, ἥδη πάσης ἔχουσα πέρας τῆς ἀταρκειᾶς ὡς ἔπος εἰπεῖν, γινομένη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὐσα δὲ τοῦ εὐ ζῆν». Περδλ. Αριστοτ., ὅπου παρ., Α ΙΙ, 1252 b, 5-8.

3. Αριστοτ., ὅπ. παρ., Α ΙΙ, 1253 α, 9.

4. Κατά την επικρατήσασα ορολογία του Κ. Popper: *The Open Society and Its Enemies*, London, 1957 (3η έκδοση).

υποτυπώδης. Αντίθετα, στην ανοικτή κοινωνία οι σχέσεις μετατρέπονται σε απρόσωπες που ρυθμίζονται από ένα πολύπλοκο θεσμικό πλαίσιο, και ο κοινωνικός καταμερισμός είναι επίσης εκεί προχωρημένος.⁵

Παρά τις φαινομενικές όμως αυτές διαφορές, ανάμεσα στις κλασικές και τις σύγχρονες αναλύσεις και απόψεις υπάρχουν κοινά σημεία και στοιχεία συμπληρωματικά, που επιτρέπουν να σχηματίσουμε μια περισσότερο ολοκληρωμένη εικόνα των κοινωνικών φαινομένων και της δυναμικής που τα διέπει: Θα επισημαίναμε ενδεικτικά όχι μόνο την αναγνώριση από τον ίδιο τον Κ. Popper της ανάγκης για συνύπαρξη στοιχείων κλειστής κοινότητας ακόμα και στους πιο εξελιγμένους τύπους ανοικτής κοινωνίας, αλλά και τα στοιχεία του κοινωνικού καταμερισμού και του κατάλληλα οργανωμένου οικιστικού περιβάλλοντος που παίζουν πρωτεύοντα ρόλο τόσο στις κλασικές όσο και στις σύγχρονες αναλύσεις, για να υποστηρίξουμε την άποψη ότι τα πράγματα δεν μπορεί να είναι τόσο ξεκαθαρισμένα αναφορικά με τις διαφορές ανάμεσα στα τρία αυτά μεγέθη και τη μεταξύ τους ουσιαστική σχέση. Ίσως θάπρεπε να διερωτηθούμε αν η μεταξύ των μεγεθών αυτών δυναμική σχέση μεταβάλλεται χωρίς κατανάγκη να οδηγούμαστε στην εξαφάνιση κάποιου από τα μεγέθη αυτά. Κατ' αυτό τον τρόπο, θα μπορούσαμε να οδηγηθούμε άλλωστε στην προκαταρκτική διαπίστωση ότι το αριστοτελικό τρίπτυχο των βασικών μορφών κοινωνικής συμβίωσης παραμένει πάντοτε ισχυρό και ότι εκείνο που μεταβάλλεται είναι η μεταξύ των μεγεθών αυτών σχέση και το ουσιαστικό της περιεχόμενο. Οι εμπειρικές έρευνες στις σύγχρονες κοινωνίες δεν αντιφάσκουν απόλυτα προς την πιο πάνω υπόθεση: Παρατηρούμε πράγματι ότι κατά τα μεταβατικά στάδια μετασχηματισμού των σύγχρονων κοινωνιών ο ρόλος της οικογένειας δεν έχει την αντίστοιχη σημασία με την κλασική έννοια του οίκου, και από την άποψη του αριθμού των μελών έχει την τάση να μετατραπεί σε πυρηνική οικογένεια. Όμως παρά τους μετασχηματισμούς αυτούς, που οδήγησαν σε υποθέσεις ακόμα και για πιθανή εξαφάνιση της οικογένειας σε μια μελλοντική κοινωνία, είναι δύσκολο σήμερα να δεχθούμε ότι ένα τέτοιο φαινόμενο μπορεί να παραχθεί.

Το ίδιο μπορούμε να θεωρήσουμε ότι ισχύει και για τους μικρούς οικισμούς και τις γειτονιές, όπου μπορούν να αναπτυχθούν πιο εύκολα οι διαπροσωπικές σχέσεις: Παρά την εξασθένηση του ρόλου τους αυτού στα σημερινά αστικά κέντρα, αλλά και την ύπαιθρο, μπορούμε να πούμε ότι αυτό δεν αποτελεί παρά ένα μεταβατικό φαινόμενο, που

5. Κ. Popper, όπ. παρ.

θα οδηγήσει σε ένα νέο τύπο συνοίκησης με ενδιάμεσες κλίμακες κοινωνικών σχέσεων.

Γενικά, ορισμένοι κοινωνιολόγοι είχαν υποστηρίξει αρχικά την άποψη για πιθανή εξαφάνιση της κλειστής κοινότητας στην εποχή μας που κυριαρχούν οι σύγχρονες πολυάνθρωπες ανοικτές κοινωνίες. Η θεωρητική αυτή άποψη όμως δεν φαίνεται να επαληθεύεται παρά εντελώς περιορισμένα, στις μεταβατικές κυρίως περιόδους. Παράλληλα με την επανεξέταση των απόψεων αυτών, θα πρέπει λοιπόν να εγκύψουμε με μεγαλύτερη προσοχή στα γνωστά σχήματα κοινωνικής συμβίωσης και στον αμοιβαίο μετασχηματισμό τους.

Για μια ανάλογη συγκριτική ανάλυση το αριστοτελικό τρίπτυχο αποκτάει ιδιαίτερο κοινωνιολογικό ενδιαφέρον, επειδή ξεκινάει από μια παραδοχή που μέχρι σήμερα η σύγχρονη κοινωνική επιστήμη αγνόησε ή αρνήθηκε, την ανάγκη δηλαδή αρμονικής συνύπαρξης των βασικών μεγεθών για τη δημιουργία ανθρώπινων συνθηκών συμβίωσης. Διατηρεί επίσης πρακτικό ενδιαφέρον, επειδή η αριστοτελική θέση αποτελεί συγχρόνως ένα πρότυπο για το πώς μπορεί να είναι η πόλη «τέλειος», «γινόμενη μὲν τοῦ ζῆν ἔνεκεν, οὕσα δὲ τοῦ εὖ ζῆν».

Θα πρέπει βέβαια σήμερα να αναζητήσουμε και να ανακαλύψουμε το συγκεκριμένο σχήμα κοινωνικής συνοίκησης, που ταιριάζει στις ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου. Για να είναι όμως ανθρώπινο αυτό το σχήμα δεν θα πρέπει να βασίζεται στον αποκλεισμό, αλλά στην παραδοχή όλων εκείνων των μεγεθών που πρέπει να συνυπάρξουν. Και με τον ίδιο τρόπο θα πρέπει ν' ανακαλύψουμε πάλι και να ξαναβάλουμε στις πόλεις μας όλα εκείνα τα φυσικά στοιχεία τα τόσο απαραίτητα για τη ζωή μας, που σήμερα δεν μπορούν να θεωρούνται αυτονόητα.

Πολλά πράγματι από τα στοιχεία που συνθέτουν το κλασικό πρότυπο του εὖ ζῆν και προϋποθέτουν τα αριστοτελικά μεγέθη της κοινωνικής συμβίωσης σήμερα δεν είναι δοσμένα, το πέρασμα από τη μια διάσταση στην άλλη προκαλεί τον αφανισμό τους. Έτσι όχι μόνο τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά δεδομένα του εὖ ζῆν αλλά και οι φυσικές ακόμα προϋποθέσεις γι' αυτό στις σημερινές ανοικτές κοινωνίες δεν είναι εξασφαλισμένες. Πρέπει αντίθετα να αποτελούν αντικείμενο συνεχούς φροντίδας και προγραμματισμού για να υπάρξουν.

Ένα δεύτερο στοιχείο που διαφοροποιεί τη σύγχρονη μεγαλούπολη και ευρύτερα την ανοικτή κοινωνία της εποχής από το κλασικό άστυ είναι ότι οι δευτερογενείς κοινωνικές συνέπειες και αντιθέσεις που δημιουργούνται από τη συμβίωση στον αστικό χώρο είναι τώρα

πολύ οξύτερες και διαταράσσουν σε πολύ μεγαλύτερη κλίμακα την ισορροπία στις λειτουργίες της μεγαλόπολης και της ανοικτής κοινωνίας. Πολλές θέβαια από τις διαταράξεις αυτές είχαν κιόλας επισημανθεί τόσο από τον Πλάτωνα όσο και από τον Αριστοτέλη⁶ με βάση προφανώς τις εμπειρίες από την παρακμή των ελληνικών άσπεων στον τέταρτο π.Χ. αιώνα. Όμως οι διαταράξεις αυτές σήμερα δεν αφορούν μόνο στην πολιτική συμπεριφορά αλλά αντίθετα επεκτείνονται μέχρι τις καθημερινές συνθήκες διαβίωσης του σημερινού ανθρώπου και αφορούν στις θεμελιώδεις λειτουργίες του οικιστικού περιβάλλοντος. Ανάλογη λοιπόν θα πρέπει να είναι και η αντιμετώπιση των προβλημάτων αυτών για τις σύγχρονες κοινωνίες. Η ηθική συμπεριφορά του ανθρώπου δεν αρκεί για να λυθούν σήμερα τα προβλήματα. Εξ άλλου, η έννοια της ατάρκειας έχει αλλάξει περιεχόμενο και συνδέεται με την οικονομική και κοινωνική απελευθέρωση του πολίτη.

Παρά ταύτα, η κοινότητα και η κοινωνία αποτελούν και σήμερα απαραίτητες συμπληρωματικές μορφές κοινωνικής συμβίωσης. Η διαφορετική κλίμακα κοινωνικής συμβίωσης που αντιπροσωπεύει η κάθε μια επιτρέπει πράγματι την ανάπτυξη ευρύτερων και περισσότερων ολοκληρωμένων προτύπων κοινωνικής ζωής.

Ασφαλώς αυτό θα είναι και το βασικότερο πρόβλημα στο μέλλον, η καθιέρωση δηλαδή περισσότερων ολοκληρωμένων και περισσότερων δημοκρατικών διαδικασιών για μια ανθρώπινη οργάνωση των κοινωνικών χώρων πράγμα που θα αποτελεί προϋπόθεση για καλύτερες και πιο ανθρώπινες κοινωνίες. Σήμερα η κοινότητα, που αντιπροσωπεύει στο δομημένο χώρο τα ανθρώπινα μέτρα και τις άμεσες διαπροσωπικές σχέσεις, φαίνεται να βρίσκεται σε ασυμβίβαστη αντίθεση με τις πολυάνθρωπες κοινωνίες μας. Αντί όμως το γεγονός αυτό να το θεωρούμε οριστικό και αναπόφευκτο για τον πολιτισμό μας, θα πρέπει ασφαλώς να επιδιώξουμε να προσαρμόσουμε τη σύγχρονη πόλη στον άνθρωπο.

Θα πρέπει λοιπόν να αναζητήσουμε νέες ισορροπίες στη σύγχρονη πόλη, και οπωσδήποτε η λύση σχετίζεται με βαθύτερη θεωρητική διερεύνηση ανάλογων με αυτό που μας απασχόλησε εδώ προβλημάτων. Ειδικότερα τα προβλήματα που έχουν σχέση με το χώρο, τις αντιθέσεις και τη δυναμική του, ελάχιστα έχουν διερευνηθεί από τη σύγχρονη κοινωνική επιστήμη. Ο χώρος όμως σαν οικιστικό ή γεωγραφικό περιβάλλον επηρεάζει αποφασιστικά τα κοινωνικά φαινόμενα.

6. Πρβλ.: Πλάτωνα, *Πολιτεία*, Πλατ., *Πολιτικός* και Αριστοτ., *Πολιτικά*.

Στάθης Π. Σορόκος

Για τον Αριστοτέλη η ανοικτή κοινωνία του δημοκρατικού άστεως, δηλαδή η πολιτική κοινωνία, βασιζόταν στην οργανική συνύπαρξη των τριών οικιστικών μεγεθών που αναφέραμε. Η πόλη παρ' όλο ότι αναγνωριζόταν εκεί ότι υπάρχει και «φύσει και πρότερον» δεν εξαφάνιζε με τις λειτουργίες της και την αναπαραγωγή του χώρου της τα δυο άλλα μεγέθη, τον οίκο και την κώμη. Τούτο δεν αποτελούσε τυχαίο γεγονός, αλλά συνεχή επιδίωξη της ίδιας της πολιτείας.

Σήμερα, παρά τις πολύ μεγαλύτερες πληθυσμιακές και οικιστικές αντιθέσεις, νομίζω ότι η αρχική υπόθεσή μας για την ισχύ των αριστοτελικών απόψεων επαληθεύεται, αφού η επιδίωξη του πολυδιάστατου εξακολουθεί να αποτελεί τη βάση του θεωρητικού και πρακτικού προβληματισμού μας για τα κοινωνικά φαινόμενα. Ασφαλώς θα πρέπει οι κάτοικοι στις πόλεις του καιρού μας να δίνουν συνειδητά τις συνθήκες της κοινότητας και της κοινωνίας σ' ένα αναπόσπαστο σύνολο. Και για να καταστεί δυνατό κάτι τέτοιο δεν αρκούν οι τεχνοκρατικές λύσεις, αλλά πρωταρχικά είναι αναγκαία η συμμετοχή των ίδιων των κατοίκων κλιμακωμένη με βάση το αριστοτελικό τρίπτυχο.